

2. katechéza k Liturgii vopred posvätených darov

Pittsburská ruténska metropolia

SVÄTÁ LITURGIA VOPRED POSVÄTENÝCH DAROV

PODĽA TRADÍCIE BYZANTSKEHO OBRADU

V byzantskom obrade, popri liturgiách svätého Jána Zlatoústeho a svätého Bazila Veľkého, máme ešte tretí liturgický formulár, známy ako Svätá liturgia vopred posvätených darov. Ako už samotný názov napovedá, eucharistické dary, ktoré sa na tejto bohoslužbe podávajú pri svätom prijímaní, sú vopred posvätené, konsekrované/premenené. Prísne vzaté, táto bohoslužba sa nepovažuje za „úplnú liturgiu“, ale je to „len“ služba slávnostného svätého prijímania.

Liturgia vopred posvätených darov sa slávi počas Veľkého pôstu v tých dňoch, keď sa neslávi riadna liturgia. Jej historický pôvod je zahalený určitou hmlou. Napriek tomu jej používanie siaha až do úctyhodného staroveku kresťanskej bohoslužby.

Všetky liturgie sa používali dlhý čas pred ich písomným spracovaním a odovzdávali sa ústnou tradíciou. Až oveľa neskôr boli zaznamenané niektoré konkrétne formuláre a takto sa zachovali pre potomkov. Z tohto dôvodu je veľmi ťažké, ak nie nemožné, určiť presný dátum a miesto ich vzniku, či zistiť všetky faktory, ktoré ovplyvnili vývoj týchto liturgických formulárov.

To isté treba povedať aj o liturgii vopred posvätených darov, ktorá s najväčšou pravdepodobnosťou vznikla na začiatku 6. storočia v sýrskej Antiochii. Tam vznikli aj ostatné byzantské liturgie. Niekedy v priebehu šiesteho storočia bola liturgia vopred posvätených darov prenesená z Antiochie do Konštantínopola, kde prešla ďalším liturgickým vývojom a dostala svoju definitívnu podobu. Prvé isté informácie o slávení liturgie vopred posvätených darov v hlavnom meste Východu sa k nám dostávajú z anonymného diela Paschalion, napísaného v roku 616. V ňom čítame:

„V štvrtom roku cisára Herakleia (r. 614), za konštantínopolského patriarchu Sergeja (610 – 638), začínajúc prvým týždňom Veľkého pôstu, ľud po žalme „Moja modlitba nech sa vznáša k tebe“ a zvolaní celebranta „Skrze dar tvojho Krista“, kým sa vopred posvätené dary niesli na oltár, začal hneď spievať „Nebeské mocnosti“. Tento hymnus sa spieva nielen počas Veľkého pôstu, ale vždy, keď sa slávia liturgie vopred posvätených darov“ (porov. PG, 92, 989).

Z tohto prvého spoľahlivého zdroja o liturgii vopred posvätených darov môžeme vyvodiť záver:

- 1) že na začiatku 7. storočia (okolo r. 614) bola táto liturgia v Konštantínopole dobre rozvinutá a slávená;

2) že od Veľkého pôstu roku 614 bol zavedený nový, veľmi inšpiratívny hymnus „Nebeské mocnosti“;

3) že v tej dobe sa liturgia vopred posvätených darov slávila nielen počas Veľkého pôstu, ale aj pri niektorých iných príležitostiach. Na Veľký pôst ju obmedzil Trulánsky (Konštantínopolský) koncil (r. 692), ktorý stanovil:

„Svätá liturgia vopred posvätených (darov) nech sa koná vo všetky dni svätého Štyridsaťdňového pôstu, s výnimkou soboty a Pánovho dňa a sviatku Zvestovania“ (52. kánon). Novšie právne predpisy obmedzili jej slávenie na stredu a piatky Veľkého pôstu a na pondelok, utorok a stredu Svätého a Veľkého týždňa (porov. A. Mikita, *Cerk. Typykon*, 1901, s. 174). Ale aj v tieto dni je dovolené sláviť božskú liturgiu svätého Jána Zlatoústeho (tamže; *Ordo Celebrationis*, Rím 1944, č. 216).¹

Najstarší text liturgie vopred posvätených darov, ako sa dnes slávi v byzantskom obrade, sa nachádza v často spomínanom *Codex Barberini* z 8. storočia. Jeho autor sa neuvádza.

Až neskoršie rukopisy z 11. – 12. storočia pripisujú autorstvo rôznym Otcom, ako napríklad sv. Bazilovi († 379), sv. Epifánovi († 403), sv. Gregorovi Veľkému – Dvojeslovovi († 604), sv. Germánovi († 732), alebo dokonca niektorému z apoštolov. Všetky tieto svedectvá však nemajú historický základ alebo pochádzajú z apokryfných zdrojov.

Preto ich dnes liturgisti všetky odmietajú a jednomyselne sa zhodujú, že pôvodný autor Liturgie vopred posvätených darov zostáva neznámy.

Najstarší opis liturgie vopred posvätených darov patrí svätému Teodorovi Studitovi († 826), ktorý napísal krátky spis s názvom „Vysvetlenie božskej liturgie vopred posvätených darov“ (porov. PG, 99, 1687 – 1690). Obrad, ako ho opisuje sv. Teodor vo svojom diele, je veľmi podobný tomu, ktorý sa používa v súčasnosti.

Karpatský osobitný spôsob slávania liturgie vopred posvätených darov nám podáva kanonik Alexander Mikita vo svojom *Cerkovnom Typykone*, vytlačenom v Užhorode, 1901 (s. 200 – 207), zatiaľ čo komentár k tomuto spôsobu nám predkladá otec Eugen Fencik vo svojej *Liturgiike* (Budapešť 1878, s. 197 – 208) a prof. Mikuláš Russnak v maďarskom diele „A Keleti Egyház Miser“ (Budapešť 1915, s. 114 – 120).

Riadnu božskú liturgiu považovali Otcovia za radostné slávenie, po ktorom zvyčajne nasledovala hostina lásky – agapé, ako ju spomína sv. Pavol (1 Kor 11, 20 – 22). Sýrsky komentátor a súčasník svätého Jána Zlatoústeho, Teodor z Mopsuestie († 426) vo

¹ Poznámka Jána Krupu: v slovenskom preklade *Orda* (č. 216) čítame: „Cez svätú a veľkú štyridsiatnicu na proskomídiu Božskej liturgie v nedeľu alebo v posledný deň pred liturgiou vopred posvätených darov pripravia sa okrem ahnce, ktorý sa má toho dňa posvätiť, aj iné ahnce na tie liturgie vopred posvätených darov, ktoré sa majú konať v nasledujúcich dňoch...“

Treba to vykladať tak, že pod „posledným dňom pred liturgiou vopred posvätených darov“ sa myslí 25. marec. Na božskej liturgii k sviatku Zvestovania možno posvätiť aj ahnce pre liturgie VPD.

svojich nedávno (r. 1933) objavených katechézach píše: „Zúčastňovať sa na Tajomstvách (Liturgii) znamená pripomínať si Pánovu smrť, ktorá nám zabezpečuje vzkriesenie a radosť nesmrteľnosti“ (porov. Katechéza 15, 7).

Keďže Veľký pôst bol časom smútku a pokánia, slávenie božskej liturgie počas pôstneho obdobia bolo obmedzené na soboty a nedele, ako to uzákonila už Laodicejská synoda (okolo roku 365): „Vo Veľkom pôste nie je dovolené obetovať chlieb (svätú Eucharistiu), s výnimkou soboty a Pánovho dňa“ (49. kánon). Preto vznikol zvyk, že v ostatné veľkopôstne dni sa slávila liturgia vopred posvätených darov, aby mal ľud možnosť pristupovať k svätému prijímaniu.

Liturgia vopred posvätených darov sa skladá z troch jasne odlišiteľných častí, a to: 1) večiereň, 2) liturgia katechumenov a 3) sväté prijímanie veriacich.

Počas Veľkého pôstu sa podľa starobylej tradície veriaci od pondelka do piatka zdržiavali jedla až do 15:00. Pred večerným jedlom sa však veriaci zhromažďovali vo svojich chrámoch na večerných modlitbách, ktoré sa napokon vyvinuli do liturgických bohoslužieb večierní. Tie potom tvoria prvú časť liturgie vopred posvätených darov, ktorá sa končí vchodom a spevom večierňového hymnu Svetlo tiché.

Druhá časť, Liturgia katechumenov, pripomína verejné inštrukcie, ktoré sa dávajú kandidátom na krst – katechumenom. Tieto inštrukcie dával biskup počas Veľkého pôstu každý deň v chráme a boli spojené so špeciálnymi modlitbami, exorcizmami a požehnaniami. Často sa na nich zúčastňovali aj veriaci. Tak vznikla druhá časť liturgie vopred posvätených darov, ktorá pozostávala z biblických čítaní, zo slávnostného požehnanie s kadidlom a sviecou a zo zvolania „Svetlo Kristovo osvecuje každého človeka prichádzajúceho na svet“ (Jn 1, 9), ako aj z ekténie za katechumenov so svojou modlitbou. Všetky tieto prvky sú pozostatkami úctyhodnej ustanovizne starovekého katechumenátu.

Tretia časť bohoslužby pozostáva zo slávnostného pristúpenia k svätej Eucharistii konsekrovanej/premenenej vopred na riadnej božskej liturgii. Začína sa prosebnou ekténiou a prebieha podľa vzoru božskej liturgie, ale bez anafory s konsekráciou. Po modlitbách za veriacich nasleduje Veľký vchod s vopred posvätenými darmi, pričom sa spieva hymnus Nebeské mocnosti. Potom naliehavá ekténia a spev Otčenáša pripravujú veriacich na sväté prijímanie.

Ďakovné modlitby a zaambónna modlitba s prepustením riadne ukončujú tieto služby.

V Pánov deň sa kresťania prvých storočí a neskôr aj mnísi na púšti schádzali na slávenie svätej eucharistie, po ktorej nasledoval „pokrm lásky“ (agapé). Pri tejto príležitosti pristupovali k svätému prijímaniu a brali si aj niekoľko posvätených častíc na každodenné prijímanie počas týždňa vo svojich domovoch. Tento zvyk je v cirkevných dejinách známy ako súkromné alebo mníšske prijímanie a bol potvrdený „dlho pretrvávajúcim zvykom“ (porov. sv. Bazil, List 93). V tom istom liste svätý Bazil spomína, že „v Egypte má každý človek, dokonca aj laik, (svätú) Eucharistiu vo svojom dome a prijíma ju vlastnou rukou vždy, keď chce prijímať.“

Neskôr, pre nejaké zneužitia, bolo súkromné prijímanie zakázané. Takto bolo súkromné prijímanie postupne nahradené slávnostným prijímaním v chráme, ktoré sa neskôr vyvinulo do svätej liturgie vopred posvätených darov.

Slávny byzantský kánonista, hieromonach Matúš Blastares vo svojom diele *Syntagma* komentuje:

Počas Veľkého pôstu prijímame k večeru vopred posvätené dary, aby sme sa posilnili proti útokom nepriateľa (našej spásy). Duchovný pokrm je určite najvhodnejší v duchovnom boji. Z tohto dôvodu bolo nariadené, aby sa bohoslužba vopred posvätených darov slávila mysticky² večer“ (porov. PG, 145, 149). Zaambónna modlitba na konci bohoslužieb krásne opisuje duchovné plody liturgie vopred posvätených darov.

Treba tiež poznamenať, že podľa starobylej, ak nie apoštolskej „nepísanej tradície“ (sv. Ján Damaský v PG, 95, 69), sa na Veľký piatok v byzantskom obrade neslávi žiadna liturgia, dokonca ani liturgia vopred posvätených darov, keďže podľa svedectva sv. Gregora Veľkého († 604), v tento deň „náš Pán priniesol seba samého ako obeť. A jeho obeť stačí na spásu všetkých veriacich“ (porov. PL, 78, 893). Jedinou výnimkou je, keď na Veľký piatok pripadne sviatok Zvestovania. Dôvod tejto výnimky poskytol pápež Ján Pavol II.: „Keby sa Božie Slovo nestalo telom v panenskom lone Márie, potom by sa neuskutočnilo Kristovo umučenie a smrť (porov. L'Osservatore Romano, 26. marec 1980, s. 2).

<https://archpitt.org/the-holy-liturgy-of-the-presanctified-gifts-according-to-byzantine-rite-tradition/>

THE HOLY LITURGY OF THE PRESANCTIFIED GIFTS ACCORDING TO
BYZANTINE RITE TRADITION

Preložil o. Ján Krupa

² Poznámka Jána Krupu: myslí sa zjavne na to, že pri liturgii VPD by chrám mal byť osvetlený len v nevyhnutnej miere, aby vyznel obrad požehnaní s kadidlom a sviecou: „Svetlo Kristovo osvecuje všetkých.“ Ideálne by bolo sláviť VPD len pri svetle sviec.